

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ХАРЧУВАННЯМ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД І УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Згідно ч. 3 ст. 22 Закону України «Про загальну середню освіту» відповідальність за організацію харчування учнів (вихованців) у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності додержання в них вимог санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм покладається на засновників (власників), керівників цих навчальних закладів. Оскільки загальноосвітні навчальні заклади знаходяться в комунальній власності територіальних громад, проблема управління харчуванням учнів загальноосвітніх шкіл вирішується, як правило, на місцевому рівні. Якщо ж шкільне харчування даної громади багато (а так буває саме в містах), то ця проблема стає складовою частиною управління містом, оскільки вирішується (принаймні, повинна вирішуватися) не на рівні окремо взятої школи, а на рівні міських управлінь (відділів) освіти, заступників міських голів із гуманітарних питань і міських органів санітарного нагляду.

Сучасні економіко-правові дослідження приділяють певну увагу різним аспектам організації міського господарства [1–5 та ін.]. Разом з тим економіко-правові проблеми підприємств ресторанного господарства, що обслуговують школярів і безпосередньо пов'язані з використанням комунальної власності міста, не досліджувалися. Питання обговорюється, як правило, на рівні громадськості [6]. Систематичні дослідження проводяться, переважно, у сфері медицини і гігієни дитячого харчування [7], де обґрунтовуються правила такого харчування.

В сучасних ринкових умовах харчування учнів загальноосвітніх шкіл намагаються організувати на уламках попередньої системи бувшого СРСР, що, з одного боку, не завжди узгоджується з умовами ринкової економіки, а, з іншого — стикається з опором численних контролюючих органів, оскільки за радянських часів підприємства, що здійснювали харчування учнів, мали певні преференції, які зараз оспоруються.

Разом з тим у більшості розвинених країн питання забезпечення якісним харчуванням школярів і дошкільників прирівнюється до питання національної безпеки держави. Вважається, що збалансо-

ване гаряче харчування дозволяє вирішити проблеми: профілактики поширених захворювань дитячого віку (хвороби органів травлення, опорно-рухового апарату) та інфекційних захворювань; порушення репродуктивних функцій юнаків і дівчат; збільшення показників придатності призовників до військової служби. В кінцевому підсумку мова йде про здоров'я нації в цілому. Отже, аналіз закордонного досвіду організації харчування учнів загальноосвітніх шкіл є актуальним.

Як зазначено вище, систематичних досліджень економіко-правових аспектів організації харчування школярів не здійснювалося. Окремі роботи в цьому напрямі [8–12] й інформація про міжнародний досвід розміщена на різних сайтах [13, 14] і узагальнена автором [9].

Мета статті — узагальнити закордонний досвід організації харчування учнів загальноосвітніх шкіл з метою аналізу можливості та/або необхідності застосування його в Україні.

Дослідження здійснюється на підставі матеріалів, наведених в [9, 13, 14].

США. Шкільна програма підтримки харчування в США охоплює 101.000 шкіл і забезпечує обідами за зниженою ціною або безкоштовними обідами близько 30,5 млн дітей (за даними 2007 р.). Програма управляється Агентством USDA на федеральному рівні і Агентствами з освіти штатів на регіональному рівні. Зведені показники Державної програми шкільного харчування у США наведені в табл. 1.

Федеральний бюджет субсидує: на програму «шкільний обід» — \$ 7.707.400.000; на програму «шкільний сніданок» — \$ 2.164.300.000; на програму «шкільне молоко» — \$ 13.600.000. Кожна школа, що бере участь у програмі, отримує субсидії від держави прямо на рахунок школи або на рахунок адміністрації району, до якого вона відноситься. Кожна школа зобов'язана забезпечити раціон відповідно до рекомендацій Міністерства сільського господарства США, заснованих на наукових медичних підходах і федеральному законі.

Програма передбачає субсидії на харчування школярів в таких обсягах: безкоштовний сніда-

Таблиця 1. Зведені показники Державної програми шкільного харчування у США

Обсяг фінансування на всі програми шкільного харчування	9.885.300.000 \$ США
Середній обсяг фінансування на одного школяра в день	1,58 \$ США
Процент школярів, охоплених системою пільгового харчування	83,31 %
Чисельність школярів, що беруть участь у федеральних програмах підтримки шкільного харчування:	
Програма шкільних сніданків	30.500.000
Програма шкільних обідів	10.240.000

нок — \$ 1,4; сніданок за зниженою ціною — \$ 1,1; дотації до сніданків, що оплачуються батьками, — \$ 0,25; безкоштовний обід — \$ 2,57; обід за зниженою ціною — \$ 2,17; дотації до обідів, що оплачуються батьками, — \$ 0,24.

У школах, де відсоток дітей, що беруть участь в програмі харчування безкоштовних сніданків або сніданків за пільговою ціною, складає 60 % і вище, надаються безкоштовні полуденники: безоплатний полуденник — \$ 0,71 на кожного учня; полуденник за пільговою ціною — \$ 0,35 на кожного учня; дотація на платні полуденники — \$ 0,06 на кожного учня.

Школи також отримують різноманітні продуктові набори по лінії Міністерства сільського господарства від найближчих сільськогосподарських заготівників на суму 20,75 центів на кожен обід для кожного школяра. Таким чином держава ще й підтримує національного виробника сільгосппродукції.

Сукупно на всі програми підтримки харчування в школах держава витрачає близько 9,88 млрд доларів США (у 2007 р.).

Фінляндія. Шкільне харчування — безкоштовне для всіх учнів підготовчих класів дитячого саду, учнів середньої школи, професійних училищ і коледжів у віці від 6 до 19 років. У Хельсінкі 5 % від бюджету міста на освіту витрачається на шкільне харчування, із них 50 % — на вартість обіду і 50 % на компенсацію накладних витрат. Безкоштовний шкільний обід пропонується фінським дітям і молоді вже впродовж 60 років. Сьогодні цим правом кожен учбовий день користуються приблизно 900 тисяч учнів.

Ще в 1943 р., першою в світі, Фінляндія ухвалила Закон про надання безкоштовних обідів всім школярам. Як перехідний період був призначений п'ятирічний термін, і з 1948 р. кожен учень країни отримує порцію гарячої їжі. Меню складаються на

підставі рекомендацій фахівців. Сьогодні обід має бути не лише безкоштовним, але і повноцінним, смачним і достатнім. Його харчова цінність повинна складати третину від всього денного раціону, необхідного зростаючому організму. За втілення цього принципу на практиці відповідають керівники відділів харчування адміністрацій фінських комун, що виділяють кошти на утримання шкіл. В середньому ціна продуктів для приготування одного обіду складає 0,6–0,8 Євро. Дорожче коштує їжа для тих, хто потребує дієтичного харчування. Сьогодні більше 5 % блюд для фінських учнів готується відповідно до рекомендацій фахівців з урахуванням особливостей конкретного учня, тому і на шкільній кухні готується багато блюд одночасно.

Сьогодні середня кінцева ціна одного шкільного обіду складає близько 1,5 Євро, а в школах з невеликою чисельністю учнів ця сума може досягати і 3 Євро. Харчуванням школярів займаються комерційні оператори і Управління продуктів соціального призначення. Бюджет шкільного харчування складає близько 270.000.000 Євро. Всього на освіту у 2009 р. до бюджету держави закладено близько 9 млрд Євро. Держава покриває всі витрати на навчання школяра і на його соціальне забезпечення, окрім харчування. Харчування забезпечується бюджетами муніципалітетів від надходжень до місцевих податкових бюджетів і від релігійних общин. Зведені показники Державної програми шкільного харчування у Фінляндії наведені в табл. 2.

Таблиця 2. Зведені показники Державної програми шкільного харчування у Фінляндії

Обсяг фінансування на шкільне харчування	354 240 000 Євро
Середній обсяг фінансування на одного школяра в день	2,64 Євро
Процент школярів, охоплених системою пільгового харчування	100 %
Чисельність школярів, що харчуються (6–19 лет)	744.689 учнів

Японія. В Японії близько 24.000.000 дітей шкільного віку. В середньому на харчування кожного учня витрачається від 27.000 до 40.000 йен (приблизно \$ 230–340) в рік. Охоплення гарячим харчуванням молодших школярів, за даними 2002 р., складає 10,43 млн осіб. Охоплення гарячим харчуванням у початкових класах складає 99 %, в середніх класах 69 %, у вечірніх школах (старші класи) — 42,5 %. Загальне охоплення гарячим харчуванням і програмою «шкільне молоко» складає близько 93,2 %. Зведені показники Державної програми шкільного харчування в Японії наведені в табл. 3.

Таблиця 3. Зведені показники Державної програми шкільного харчування в Японії

Обсяг федерального фінансування на шкільне харчування	3 200 000 000 \$ США
Середній обсяг фінансування на одного школяра в день	1,53 \$ США
Процент школярів, охоплених системою пільгового харчування	93,2 %
Чисельність школярів, що беруть участь у федеральних програмах підтримки шкільного харчування	10.429.958

Бюджет країни витрачає на кожного учня: 330,26 \$ — на харчування молодших школярів; 285,84 \$ — на харчування школярів у віці від 11 до 14 років. В середньому держава витрачає на одного школяра 323 \$. Середній щорічний обсяг субсидування програми шкільних обідів в Японії складає 3,2 \$ *млрд* в рік (приблизно 1,53 \$ США в день на учня). Середня загальна вартість денного раціону складає 2,5 \$ США. Федеральний бюджет покриває 2/3 витрат на харчування без врахування вартості сировини, компенсуючи витрати на електроенергію, амортизацію, фонд заробітної плати й інші накладні витрати. Інвестиції держави поступають прямо на рахунки шкільних корпорацій Японії. Батьки оплачують вартість сировини, що складає 1/3 вартості шкільного обіду. Контроль виконання програми шкільного харчування й участі батьків в цьому процесі покладений на міністерство освіти і директора школи.

Індія. Національна програма підтримки харчування в Індії — наймасштабніша програма шкільного харчування у світі. Вона охоплює 119.000.000 дітей і поширюється на всіх учнів початкової і середньої школи (від 6 до 14 років). Обсяг прямих дотацій уряду на шкільне харчування у 2008–2009 рр., згідно з бюджетом держави, склав 9.390.960.000 \$ США. Зведені показники Національної програми шкільного харчування в Індії наведені в табл. 4.

Основи Національної програми шкільного харчування в Індії відбиті в концепції Програми Денного харчування, що охоплює близько 120.000.000 молодших і старших школярів. Програма Денного харчування, яка розроблена і затверджена 15.08.1995 р., була доповнена новими положеннями у вересні 2004 р. Відповідно до програми з метою підтримки процесів уніфікації системи початкової освіти (класи з 1 по 5) і стимулювання відвідуваності, вступу до школи, утримання учнів і підвищення рівня знань, особливо в неблагополучних регіонах, поліпшується якість харчування

Таблиця 4. Зведені показники Національної програми шкільного харчування в Індії

Обсяг прямих дотацій уряду на шкільне харчування у 2008–2009 рр. згідно з бюджетом держави	9.390.000.000 \$ США
Середній обсяг фінансування на одного учня в день, а також дотація у вигляді 100 грамів рису (круп) на учня в день	0,39 \$ США в день
Чисельність школярів, що беруть участь у федеральній програмі (всі учні початкової і середньої школи)	119.400.000
Чисельність шкіл, що беруть участь у програмі	953.000

школярів початкових класів, забезпечуються харчуванням учні посушливих районів країни, у тому числі в період літніх канікул.

Схема денного харчування передбачає забезпечення школярів обідом з енергетичною цінністю не менше 300 калорій і 8–12 грам протеїну для всіх учнів: державних (під егідою місцевих урядів) і акредитованих державою шкіл, а також центрів гарантованого навчання та альтернативного і інноваційного навчання.

Централізована державна підтримка урядам штатів і провінцій Індії забезпечується в рамках наступних видів субсидування:

1) постачання безкоштовних раціонів рису або зерна з розрахунку 100 грам продукту на учня в день (забезпечується виділенням продуктів із місцевої філії Державної продуктової компанії);

2) відшкодування фактичної вартості транспортування злаків від державного зерносховища до шкільних харчоблоків;

3) надбавка в 100 рупій на центнер злаків для 11 спеціальних областей (штатів) згідно переліку і надбавка в 75 рупій на центнер злаків для всіх інших штатів і провінцій;

4) прямі субсидії на компенсацію витрат на приготування їжі на 1 учня в день;

5) прямі субсидії на організацію моніторингу і контролю заходів у розмірі 1,8 % від суми субсидій;

6) прямі субсидії на організацію одноразового харчування в день всіх дітей в період літніх канікул, що проживають в районах, зарахованих Урядом Індії до «посушливих територій».

Будівництво фабрик-кухонь для організації шкільного харчування ведеться на муніципальні кошти і силами приватних комерційних операторів. Для ефективного моніторингу програми введена

служба уповноважених комітету боротьби з голодом у всіх районах. Всі штати ведуть систему встановленої звітності. У кожному штаті є Генеральний консул з питань шкільного харчування, який контролює якість їжі, кількість постачань і їх своєчасність.

Переваги централізованої поставки харчування.

У всіх розвинених країнах світу з населенням понад 50 млн чоловік система шкільного харчування передбачає створення мережі виробничо-логістичних центрів обсягом випуску від 25.000 до 100.000 раціонів в день. Кожен подібний комбінат шкільного харчування дозволяє забезпечувати харчуванням від 50 до 250 шкіл. Така система шкільного харчування дозволила понизити витрати на оснащення шкільного харчоблоку за системою «доготовки» продукції більш ніж 3 рази в порівнянні зі шкільною їдальнею повного виробничого циклу. Кожна їдальня повного виробничого циклу сьогодні витрачає у 8 разів більше електроенергії, ніж сучасна їдальня доготовочного типу. При цьому чисельність персоналу в такій їдальні перевищує число співробітників в доготовочній у 3 рази відповідно. Процес індустріалізації і централізації харчування школярів — процес створення складної виробничо-логістичної системи з випуску готових раціонів стабільно високої якості, їх транспортуванню до точок розподілу і подачі школярам у гарячому і свіжому вигляді. У світовій практиці (у країнах Західної Європи, США, Північної Америки, Японії, Індії) прийнята так звана «сателітна» система індустріального шкільного харчування. У кожному районі міста або сільському районному центрі організовується сучасний виробничо-логістичний центр з випуску раціонів харчування різної міри готовності, зберігання в охолодженому вигляді з дотриманням відповідних температурних режимів. Комбінат харчування забезпечує обсяг випуску від 25.000 до 100.000 раціонів харчування в день. Готова продукція щодня доставляється в доготовочні шкільні їдальні, де регенерується і розподіляється серед школярів. Переваги даної централізованої системи:

зниження матеріальної собівартості сировини за рахунок створення інституту єдиного замовника на сировинну продукцію в окремому регіоні;

забезпечення стандартів якості продукції за рахунок відсутності контакту рук людини із продуктом на всьому протязі процесу виробництва, транспортування і розподілу раціонів;

впровадження комп'ютеризованого контролю за всіма процесами виробництва раціонів харчування на комбінаті за рахунок використання багатотонажних промислових харчових технологічних ліній;

скорочення витрат на електроенергію, оплату послуг персоналу в шкільних харчоблоках майже у

3 рази в порівнянні з традиційним методом організації харчування в школі;

скорочення інвестиційних витрат у 5 разів при будівництві нових шкільних харчоблоків і у 3 рази при реконструкції старих;

100 % захист від зловживань за рахунок систем комп'ютеризованого обліку руху продукції, використання герметичної порційної упаковки;

залучення батьків до процесу оплати харчування дітей, створення прозорої безготівкової системи оплати харчування з функцією персональної комп'ютерної ідентифікації кожного учня.

Висновки. Зроблений аналіз дозволяє дійти висновку, що в основі створення нормальної системи харчування учнів знаходиться не стільки цінова складова харчування, скільки система його організації. Середній обсяг фінансування харчування одного учня на день складає: у США — \$ 1,58 (приблизно 12,6 грн по курсу на 2008 рік); у Фінляндії — 2,64 Євро (приблизно 27,2 грн); у Японії — \$ 1,53 (приблизно 12,2 грн); в Індії — \$ 0,39 (приблизно 3,12 грн). Цей рівень навряд чи є абсолютно неможливим для України. Так, за даними тендерної палати України відносно цін на послуги з організації гарячого харчування учнів загальноосвітніх шкіл по регіонах України (січень-лютий 2008 р.) [15], тобто в період існування тендерної палати рівень фінансування шкільного харчування по деяких регіонах досягав 16,93 грн на одного учня в день, а в середньому по Україні — 8,96 грн. Разом з тим в деяких регіонах цей рівень складав від 1,35 до 3 грн на одного учня в день, що може свідчити тільки про недостатню увагу до цієї проблеми регіональної влади.

Такий стан справ можливий тільки тому, що проблема шкільного харчування не сприймається як проблема загальнонаціональна. Якщо порівняти цю ситуацію зі станом справ у розглянутих країнах, то видно, що в цих країнах існують усталені довгострокові національні програми, в деяких країнах (США, Фінляндія) прийняті спеціальні закони щодо харчування учнів. Застосовуються спеціальні методи заохочення батьків до фінансування гарячого харчування своїх дітей за батьківський кошт, зокрема, бюджетні дотації на часткове покриття вартості такого харчування. У той же час відомо, що контролюючі органи в Україні категорично заперечують проти такого комбінованого (бюджет + батьки) фінансування харчування учнів. Цьому перешкоджає також порядок пільгового оподаткування харчування школярів, встановлений Постановою Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) від 03.11.1997 р. № 1200 «Про Порядок та норми надання послуг із харчування учнів у професійно-технічних училищах і середніх навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від оподаткування»

ня податком на додану вартість», коли кошти, отримані з бюджету, не оподатковуються податком на додану вартість, а батьківські кошти — оподатковуються. В результаті одне й те саме блюдо повинно коштувати різні суми.

Розглянуті країни, зокрема США, Індія, розглядають бюджетне фінансування харчування учнів ще і як засіб підтримки національного сільгоспвиробника. Такий аспект проблеми в Україні не враховується зовсім.

У зазначених країнах обов'язковість дотримання раціонів харчування закріплена на державному рівні і забезпечується відповідним фінансуванням. В Україні норми харчування учнів загальноосвітніх шкіл введені Постановою КМУ № 1591 тільки в листопаді 2004 р. Виконання таких норм вимагає рівня фінансування приблизно в сумі 11,8 грн на одного учня в день. Коливання фактичної суми від 1,35 до 16,93 грн по різних регіонах свідчить про те, що реально органи влади на місцях не переймаються дотриманням урядових нормативів, а відсутність загальнодержавної програми дозволяє це робити.

У зазначених країнах, навіть в не дуже багатій Індії, держава компенсує витрати на електроенергію, амортизацію, опалення тощо, які необхідні для приготування їжі. Українські ж підприємства ресторанного господарства, що здійснюють організацію харчування учнів у школах, постійно стикаються з бажанням контролюючих органів збирати з цього сектора податки та платежі. Так, в Постановах Рівненського (від 06.06.2008 р. у справі № 2-а-2426/08), Кіровоградського (від 15.04.2009 р. у справі № 2-а-3640/09/1170) та Чернігівського (від 05.05.2010 р. у справі № 2а-1451/10/2570) окружних адміністративних судів визнані правомірними претензії КРУ щодо зобов'язання органів освіти стягнути з організаторів харчування кошти за користування майном і використаними енергоресурсами. Водночас Постановою Донецького апеляційного адміністративного суду від 17.03.2009 р. по справі № 2-а-7920/08 такі претензії визнані неправомірними [16]. Отже, судова практика повинна формуватися саме за таким принципом, тим більше, що згідно Методичних рекомендацій з організації харчування учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 01.08.2006 р. № 265, користування їдальнями, водою та опаленням повинно бути безкоштовним.

Негативним фактором організації шкільного харчування в Україні є намагання роздробити цей процес між окремими шкільними їдальнями й окремими організаторами харчування. Такий підхід не відповідає світовій практиці, оскільки світова практика передбачає створення індустріальної централізованої системи харчування як потужних виробничо-логістичних центрів з випуску раціонів

шкільного харчування. Зокрема, згідно загаданим вище українським Методичним рекомендаціям, оптимальний розмір об'єднання шкільного харчування визначається кількістю учнів, яких воно планує обслуговувати, і залежить від таких факторів: територіальної віддаленості шкіл, наявності спеціального автотранспорту, виробничої потужності підприємства з виробництва напівфабрикатів і кулінарних виробів. Вибір потужності заготівельного підприємства визначається відповідною розрахунковою чисельністю контингенту учнів (табл. 5). Ці норми можуть виправдовувати дроблення харчування по районах міста, але більш глибоке дроблення є недоцільним.

Таблиця 5. Потужність заготівельних закладів ресторанного господарства

Розрахункова чисельність учнів (тис. чол.)	Кількість тонн сировини за зміну
10	3
16,6	5
33,3	10

Отже, аналіз світового досвіду сприятиме впровадженню сучасних форм і методів організації шкільного харчування, перш за все за рахунок удосконалення регуляторних функцій держави.

Література

1. Джабраїлов Р. А. Комунальна власність як передумова реалізації господарської правосуб'єктності міста / Р. А. Джабраїлов // Економіка та право. — 2009. — № 2. — С. 114–118.
2. Джабраїлов Р. А. Територіальна громада міста та місто у сфері господарювання / Р. А. Джабраїлов // Вісник Донецького національного університету, Сер. В : Економіка і право. Вип. 2. — 2008. — С. 386–394.
3. Джабраїлов Р. А. Співвідношення інтересів міста та окремих суб'єктів господарювання: пошук раціональних шляхів забезпечення балансу / Р. А. Джабраїлов // Вісник Донецького національного університету, Сер. В : Економіка і право. Вип. 2. — 2007. — С. 372–380.
4. Кіцул Ю. Поняття ефективності державного управління місцевих органів виконавчої влади / Ю. Кіцул // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. — 2008. — № 2. — С. 1–5.
5. Жданко Є. С. Шляхи стабілізації діяльності підприємств житлово-комунального господарства міста в умовах економічної кризи / Є. С. Жданко // Економіка та право. — 2009. — № 2. — С. 141–145.
6. Кудрина Л. Беды и обеды школьного питания: как снизить наценки? / Л. Кудрина // Приазовский рабочий. — 2006. — 23 дек. (№ 195) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.pg.ua/news.php?new=3502>.
7. Актуальные проблемы гигиены питания детей и подростков / В. П. Кульчицкая, И. А. Сливинская,

П. М. Карповец и др. // Актуальні проблеми охорони здоров'я дітей шкільного віку і підлітків. — Х., 1997. — С. 214–215.

8. Белкін Л. Досвід країн світу з організації дитячого харчування / Л. Белкін // Практика управління закладом освіти. — 2009. — № 12. — С. 45–50.

9. Белкін Л. М. Роль органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в організації харчування учнів загальноосвітніх шкіл / Л. М. Белкін // «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України»: зб. наук. пр. VI Міжнародної науково-практичної конференції. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. — Т. 1. — С. 90–92.

10. Белкін Л. Методичні рекомендації з організації харчування учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (коментар) / Л. Белкін // Практика управління закладом освіти. — 2009. — № 7. — С. 4–21.

11. Белкин Л. М. Гражданско-правовые отношения при организации питания учащихся общеобразовательных школ (на примере законодательства Украины) / Л. М. Белкин // Социальное и пенсионное право. — 2010. — № 2. — С. 19–23.

12. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.rprest.ru/info_ad/.

13. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.rprest.ru/school_lunch/.

14. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ua-tenders.com/legislation/prices/159212/>.

15. Белкін Л. Організація харчування в навчальних закладах: Укладання договорів щодо користування приміщеннями шкільних їдалень / Л. Белкін // Юридична газета. — 2010. — № 39 (255). — С. 16, 17.

Подано до редакції 25.10.2010 р.